

جهت‌گیری مذهبی، نگرش به خلاقیت، پیشرفت تحصیلی و سازگاری اجتماعی در دانشجویان

ام کلثوم شرفی^{1*}؛ اعظم شفیع¹

¹مدرس دانشگاه علمی کاربردی آباده s.sharafi21@yahoo.com

چکیده

هدف از این مطالعه بررسی رابطه جهت‌گیری مذهبی و نگرش نسبت به خلاقیت و پیشرفت تحصیلی و سازگاری اجتماعی دانشجویان دانشجویندانشکده تربیت بدنی دانشگاه گیلان می‌باشد. این پژوهش از نوع همبستگی می‌باشد که جامعه آماری آن شامل کلیه دانشجویان مقطع کارشناسی دانشکده تربیت بدنی دانشگاه گیلان بود که در سال تحصیلی 91-92 به تحصیل اشتغال داشتند که نمونه پژوهش حاضر شامل 450 دانشجو (200 دختر و 250 پسر) بوده است که به روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند. برای جمع‌آوری اطلاعات از مقیاس جهت‌گیری مذهبی با تکیه بر اسلام، مقیاس نگرش به خلاقیت CAS، مقیاس سازگاری اجتماعی و معدل کل نیم سال‌های گذرانده شده به عنوان شاخص پیشرفت تحصیلی استفاده شد. نتایج نشان داد که بین جهت‌گیری مذهبی و نگرش نسبت به خلاقیت و پیشرفت تحصیلی و سازگاری اجتماعی رابطه مثبت معنادار وجود دارد. نتایج رگرسیون چندگانه نشان داد که جهت‌گیری مذهبی به صورت مثبت نگرش نسبت به خلاقیت و سازگاری اجتماعی را پیش‌بینی می‌کند و همچنین بین دانشجویان دختر و پسر از نظر نمرات جهت‌گیری مذهبی و نگرش نسبت به خلاقیت تفاوت معنا دار وجود ندارد. ولی نمرات دانشجویان دختر در متغیر سازگاری اجتماعی بیشتر از نمرات دانشجویان پسر است.

کلیدواژه‌ها: جهت‌گیری مذهبی؛ نگرش به خلاقیت؛ سازگاری اجتماعی؛ پیشرفت تحصیلی؛ دانشجویان

مقدمه

از سال‌های پایانی سده نوزدهم، دین به عنوان یک موضوع مهم مورد توجه رشته‌های علوم اجتماعی و تا اندازه‌ای روان‌شناسی قرار گرفته است. بنیامین راش عثمان نجاتی، (1367) بر این باور بود که دین تا آن‌جا برای پرورش و سلامت روح آدمی اهمیت دارد که هوا برای نفس. جیمز (1367)، یونگ (1354)، فروم (1386) و سایرین نیز اهمیت رفتارها و باورهای دینی را یاد آور شده‌اند. یونگ (1354) دین را یکی از قدیمی‌ترین و عمومی‌ترین تظاهرات روح انسانی می‌دانست و از این رو نمی‌توان دست کم اهمیت دین را به عنوان یک پدیده اجتماعی و تاریخی نادیده گرفت، بلکه برای بسیاری از افراد بشر، حکم یک مساله مهم شخصی را دارد. به نظر "یونگ" دین از ضمیر ناهشیار انسان ریشه می‌گیرد (عثمان نجاتی، 1367).

یونگ واژه مذهب را مبین رابطه ذهن آدمی، با بعضی عوامل ماورای طبیعی و فارغ از حیطه زمان می‌داند (وولف، 1386). آلپورت هم از دو نوع جهت‌گیری دینی صحبت می‌کند. "جهت‌گیری دینی درونی" که شامل تجربه کردن مذهب به منزله عامل انگیزشی مهم در زندگی فردی است و کاملاً در زندگی درونی شده و عملی است، و دوم "جهت‌گیری مذهبی دینی بیرونی" که شامل استفاده از مذهب برای دستیابی به بعضی اهداف همچون "حمایت اجتماعی" است (وولف، 1386). فرد با جهت‌گیری مذهبی درونی تمایل دارد به مذهب خدمت کند، نه آنکه از مذهب استفاده کند. در صورتی که فرد با جهت‌گیری دینی بیرونی از مذهب برای رسیدن به کسب مقام و کسب مقبولیت در جامعه و خانواده یا حتی بالا بردن اعتماد به نفس و توجیه اعمال خود استفاده می‌کند (غباری لواسانی و روجیلی، 1385).

خلاقیت، عبارت از توانایی نگاه جدید و متفاوت به یک موضوع و به عبارتی، فرایند شکستن و دوباره ساختن دانش خود درباره یک موضوع و به دست آوردن بینش جدید نسبت به ماهیت آن است (ورتایمر، 1959 به نقل از مدرسی سریزدی و همکاران، 1390).

پارنر می‌گوید اساس موضوع خلاقیت عبارت از مفهوم "آهان" است و به معنی تداعی افکار، حقایق، ایده‌ها و غیره به شکل جدید و خوشایند می‌باشد که دارای معانی ای ماوراء مجموعه اجزاء است (مدرسی سریزدی و همکاران، 1390).

یادگیری، عملکرد و پیشرفت تحصیلی از جمله موضوعات مهم و مورد توجه در روان‌شناسی پرورشی و موقعیت‌های تعلیم و تربیتی است که از عوامل مختلف شخصی (درون فردی) و موقعیتی (برون فردی) اثر پذیر است. در مدل‌های شناختی - اجتماعی از انگیزش پیشرفت نیز بر نقش متقابل عوامل مربوط به دنیای اجتماعی، فرایندهای درونی و شناختی و باورهای انگیزشی در پیشرفت دانش‌آموزان تأکید می‌شود (ویگفیلد و اکلز، 2000 ترجمه عابدینی، 1390).

با توجه به این که میزان پیشرفت و افت تحصیلی یکی از ملاک‌های کارایی نظام آموزشی است، کشف و بررسی متغیرهای تأثیرگذار بر عملکرد تحصیلی، به شناخت بهتر و پیش‌بینی متغیرهای موثر در نظام آموزشی می‌انجامد. بنابراین بررسی متغیرهایی که با پیشرفت و موفقیت تحصیلی رابطه دارد، یکی از موضوعات اساسی تحقیق در نظام‌های آموزشی است. موفقیت و پیشرفت تحصیلی به مجموعه‌ای از عوامل پیچیده بستگی دارد که تفکیک و بررسی هر کدام از این عوامل مستلزم انجام تحقیقات و بررسی فراوان است. با یک رویکرد جامع می‌توان عوامل موثر و دخیا در پیشرفت و موفقیت تحصیلی را در قالب سه دسته عامل مطرح کرد: عوامل فردی - عوامل درون سازمانی و عوامل برون سازمانی. مهمترین عوامل فردی که در پیشرفت و موفقیت تحصیلی نقش دارند عبارتند از: داشتن انگیزه، اضطراب، روش مطالعه، هوش، عوامل بدنی، سازش نایافتگی رفتاری و شرایط عاطفی و روانی (تمنایی فر و همکاران، 1386). بهداشت روانی یکی از مهمترین عوامل در ارتقا و تکامل عزت نفس انسان‌ها محسوب می‌شود. عزت نفس عامل اساسی در سازگاری عاطفی - اجتماعی افراد است و می‌توان آن را تصور واقعی فرد از نقاط مثبت شخصیتی خود دانست که به گفته یعقوبی نیا و مظلوم (1390) افراد دارای عزت نفس ضعیف به سادگی تحت تأثیر محرک‌های محیطی قرار می‌گیرند و مستعد بروز بیماری‌های روان‌تنی در پاسخ به استرس می‌باشند ولی افراد با عزت نفس بالا دارای شادکامی روحی و سلامت روانی و سازگاری اجتماعی مناسب هستند. همچنین یکی از موفقیت‌های افراد با عزت نفس بالا سازگاری اجتماعی آنهاست. سازگاری اجتماعی شامل سازگاری فرد با محیط اجتماعی خود است که این سازگاری ممکن است با تغییر دادن خود یا محیط به دست آید. سازگاری موفقیت‌آمیز افراد بسته به عملکرد یکپارچه توانش‌های هیجانی دارد. در واقع هوش هیجانی در پرورش سازگاری با تجارب و حوادث استرس‌زای وقوع یافته، پیش‌بینی اهداف مطلوب در آینده و نیز سازگاری با استرس‌های مزمن نقشی اساسی دارد. هوش هیجانی به عنوان یک توانایی کلی جهت سازگاری عاطفی و اجتماعی مطرح شده است (صفوی، 1388). تحقیقات انجام شده در زمینه پیشرفت تحصیلی بسار متنوع می‌باشد از جمله این که کوپر اسمیت (1969)، به نقل از فدایی (1390) در بررسی از تأثیرات عزت نفس بر پیشرفت تحصیلی 102 دانش‌آموز کلاس پنجم دبستان دریافتند که عزت نفس همبستگی معنا داری با پیشرفت تحصیلی این دانش‌آموزان دارد. افروز (1373)، به نقل از فدایی (1390) معتقد است که بی‌شک نوجوانانی که دارای عزت نفس قابل توجهی هستند نسبت به هم سالان خود در شرایط مشابه، پیشرفت تحصیلی کارایی بیشتری از خود نشان می‌دهند و نیز بارزترین ویژگی‌های صاحب تفکر واگرا و افراد خلاق داشتن عزت نفس بالاست. در پژوهشی دیگر و به برسی رابطه بین حمایت سرپرست و خلاقیت با توجه به نقش واسطه‌گری انگیزش درونی و احساس انرژی پرداختند. آنها نشان دادند که بین حمایت سرپرست با انگیزش درونی، احساس انرژی و خلاقیت رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. با توجه به مباحث فوق این پژوهش به بررسی رابطه بین جهت‌گیری مذهبی و نگرش نسبت به خلاقیت و پیشرفت تحصیلی و سازگاری اجتماعی دانشجویان دانشکده تربیت بدنی دانشگاه گیلان پرداخته است.

روش

شرکت‌کنندگان و طرح پژوهش

این پژوهش از نوع همبستگی می‌باشد که جامعه آماری آن شامل کلیه دانشجویان مقطع کارشناسی دانشکده تربیت بدنی دانشگاه گیلان بود که در سال تحصیلی 91-92 به تحصیل اشتغال داشتند که نمونه پژوهش حاضر شامل 450 دانشجو (200 دختر و 250 پسر) بوده است که به روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند.

ابزار

مقیاس جهت‌گیری مذهبی با تکیه بر اسلام: این پرسشنامه یک مقیاس 38 ماده‌ای است که هر سوال در یک طیف پنج‌بخشی 1 تا 4 نمره‌گذاری می‌شود. روایی و پایایی این آزمون مورد تایید می‌باشد (اشتیانی، 1388).

مقیاس نگرش به خلاقیت CAS: این پرسشنامه یک مقیاس 31 ماده‌ای است که هر سوال در یک طیف دو‌بخشی 1 تا 2 نمره‌گذاری می‌شود. روایی و پایایی این آزمون مورد تایید می‌باشد (اشتیانی، 1388).

مقیاس سازگاری اجتماعی: این پرسشنامه یک مقیاس 160 ماده‌ای است که هر سوال در یک طیف سه‌بخشی 1 تا 3 نمره‌گذاری می‌شود. روایی و پایایی این آزمون مورد تایید می‌باشد (اشتیانی، 1388).
معدل کل نیم‌سال‌های گذرانده شده به عنوان شاخص پیشرفت تحصیلی بود.

نتایج

اطلاعات توصیفی متغیرهای پژوهش در گروه‌های جنسیتی در جدول شماره 1 آورده شده است.

جدول 1. شاخص‌های توصیفی نمرات آزمودنی‌ها

نام متغیر		گروه‌ها
	پسران $N=250$	دختران $N=200$
	میانگین	انحراف استاندارد
جهت‌گیری مذهبی	56	34
نگرش به خلاقیت	42	24
سازگاری اجتماعی	37	22
پیشرفت تحصیلی	32	18

به منظور نشان دادن رابطه بین متغیرهای جهت‌گیری مذهبی و نگرش نسبت به خلاقیت و پیشرفت تحصیلی و سازگاری از همبستگی پیرسون استفاده شد که نتایج در جدول 2 آورده شده است. که طبق جدول تمام مقادیر در سطح $p < 0/01$ معنا دار می‌باشد

جدول 2. ماتریس همبستگی متغیرهای مورد مطالعه

نمره	1	2	3	4
جهت‌گیری مذهبی	1			
نگرش به خلاقیت	0/30	1		
سازگاری اجتماعی	0/45**	0/20	1	

1	0/46**	0/16**	0/33**	پیشرفت تحصیلی
---	--------	--------	--------	---------------

** $p < 0/01$ سطح معناداری

به منظور بررسی این سوال که آیا براساس جهت گیری مذهبی می‌توان نگرش نسبت به خلاقیت را پیش بینی کرد؟، از تحلیل رگرسیون استفاده شد که این رگرسیون معنی دار بود ($F=19/17$ و $P<0/0001$).

مقدار R^2 برابر با 0/25 است یعنی 25% از کل واریانس نگرش نسبت به خلاقیت توسط جهت گیری مذهبی تبیین می‌شود. در این راستا باید اضافه کرد جهت گیری مذهبی قادر به پیش بینی نگرش نسبت به خلاقیت می‌باشد ($\beta=0/29$, $P<0/0001$).

به منظور بررسی این سوال که آیا براساس جهت گیری مذهبی می‌توان سازگاری اجتماعی را پیش بینی کرد؟، از تحلیل رگرسیون استفاده شد که این رگرسیون معنی دار بود ($F=29/15$ و $P<0/0001$).

مقدار R^2 برابر با 0/16 است یعنی 16% از کل واریانس سازگاری اجتماعی توسط جهت گیری مذهبی تبیین می‌شود. در این راستا باید اضافه کرد جهت گیری مذهبی قادر به پیش بینی سازگاری اجتماعی می‌باشد ($\beta=0/30$, $P<0/0001$).

سوال بعدی این بود که آیا در بین دانشجویان دختر و پسر از نظر نمرات سازگاری اجتماعی تفاوت معناداری وجود دارد؟، به منظور پاسخگویی به این سوال از آزمون تی مستقل استفاده شد.

جدول 3. مقایسه دانشجویان دختر و پسر براساس میانگین نمره سازگاری اجتماعی

گروهها	M	SD	مقدار t	سطح معناداری
پسران	28/55	12/4		
دختران	32/76	10/65	3/91	0/05

نتایج این آزمون نشان می‌دهد که تفاوت دانشجویان دختر و پسر در متغیر سازگاری اجتماعی معنادار است ($t=3/91$ و $P<0/05$). به این معنا که میانگین نمرات سازگاری اجتماعی گروه دختران به طور معناداری از میانگین نمرات گروه پسران بالاتر است.

سوال دیگر آنکه آیا در بین دانشجویان دختر و پسر از نظر نمرات جهت گیری مذهبی تفاوت معناداری وجود دارد؟، به منظور پاسخگویی به این سوال از آزمون تی مستقل استفاده شد، نتایج این آزمون نشان می‌دهد که تفاوت نمرات دانشجویان دختر و پسر معنادار نبود ($t=1/56$ و $N.S.$).

سوال آخر آنکه آیا در بین دانشجویان دختر و پسر از نظر نمرات نگرش نسبت به خلاقیت تفاوت معناداری وجود دارد؟، به منظور پاسخگویی به این سوال از آزمون تی مستقل استفاده شد، نتایج این آزمون نشان می‌دهد که تفاوت نمرات دانشجویان دختر و پسر معنادار نبود ($t=2/28$ و $N.S.$).

بحث

پژوهش حاضر به بررسی رابطه جهت گیری مذهبی و نگرش نسبت به خلاقیت و پیشرفت تحصیلی و سازگاری اجتماعی دانشجویان دانشکده تربیت بدنی دانشگاه گیلان می‌پردازد. نتایج تحلیل‌ها نشان داد که بین جهت گیری مذهبی و نگرش نسبت به خلاقیت و پیشرفت تحصیلی و سازگاری اجتماعی رابطه مثبت معنادار وجود دارد. نتایج رگرسیون چندگانه نشان داد که جهت گیری مذهبی به صورت مثبت نگرش نسبت به خلاقیت و سازگاری اجتماعی را پیش بینی می‌کند و همچنین بین دانشجویان دختر و پسر از نظر نمرات جهت گیری مذهبی و نگرش نسبت به خلاقیت تفاوت معنادار وجود ندارد. ولی نمرات دانشجویان دختر در متغیر سازگاری اجتماعی بیشتر از

نمرات دانشجویان پسر است. این یافته با پژوهش‌های تمنایی فر و همکاران، (1386) و گل پرور و پاداش (1389) و یعقوبی نیا و مظلوم (1390) هماهنگی دارد.

منابع

- عثمان نجاتی، محمد. (1376). قرآن و روان‌شناسی. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی.
- وولف، دیوید م. (1386). روان‌شناسی دین، ترجمه محمد تقی دهقانی، تهران: رشد.
- غباری بناب، باقر؛ لواسانی، غلامعلی و روجلیلی، فرخ. (1385). رابطه جهت‌گیری مذهبی و سلامت روان مادران کودکان استثنایی. مجله رزوان‌شناسی، 11، 2، 133-123.
- سام خانیان، محمد ربیع (1387). خلاقیت و نوآوری در سازمان آموزشی. تهران: رسانه تخصصی.
- مدرسی سر یزدی، جمیله و مدرسی سر یزدی، محمد مهدی. (1390). کارآفرینی، تهران: ترمه.
- گل پرور، محسن؛ پاداش، فریبا. (1389). رابطه بین حمایت سرپرست و خلاقیت با توجه به نقش واسطه‌گری انگیزش درونی و احساس انرژی. مجله پژوهش‌های روان‌شناختی، 14، 1، 31.
- صفوی، محبوبه؛ لطفی، مریم و لطفی، رضا. (1388). همبستگی هوش هیجانی و سازگاری اجتماعی دانش‌آموزان. مجله پژوهنده.
- یعقوبی نیا، فریبا و مظلوم، سید رضا. (1390). بررسی رابطه عزت‌نفس با فرسودگی شغلی. مجله علوم پزشکی سبزوار.
- فدایی، فریبا. (1390). بررسی رابطه بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دختر مقطع سوم متوسطه دبیرستان حجاب (1) شهرستان صومعه سرا در سال تحصیلی 1390-91. پایان‌نامه کارشناسی منتشر نشده.
- تمنایی فر، محمد رضا؛ نیازی، محسن و امینی، محمد. (1386). بررسی عوامل موثر بر افت تحصیلی دانشجویان مشروط و ممتاز. دانشور رفتار، 14، 24.
- عابدینی، یاسمین. (1390). پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دبیرستانی بر اساس باورهای خودکارآمدی، وضعیت اجتماعی - اقتصادی و رشته تحصیلی، مجله روان‌شناسی معاصر، 6، 2.